

Рикова О. М.,
здобувач кафедри господарського права і процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОРСЬКИХ ВИМОГ В МЕХАІЗМІ ГОСПОДАРСЬКО-МАЙНОВИХ ВІДНОСИН

В українській юридичній науці відсутнє цілісне уявлення про зміст категорії забезпечення морських вимог, існує суттєва недооцінка правового інституту забезпечення морських вимог, оскільки майже жоден спір в торговельному мореплавстві не обходиться без попереднього арешту судна з метою отримання забезпечення вимог до судна-правопорушника.

Поняття «зобов'язання» є загально правовим. Його не можна розглядати лише як цивільно-правовий інститут. Ще Покровський наполягав на тому, що поняттю зобов'язання передувало більш широке поняття відповідальності і боргу, що підсилення майнового змісту зобов'язання потягло відповідні теоретичні перебільшення [1].

Інститут забезпечення зобов'язань відомий ще з часів існування права Римської імперії. Римське право встановлювало засоби забезпечення виконання зобов'язань — завдаток, неустойка, порука, застава. Ці засоби служили цілям забезпечення зобов'язань, серед яких були такі цілі — 1) кредитор міг бути впевненим у виконанні зобов'язання; 2) кредитор міг полегшити для себе стягнення збитків та 3) кредитор був заінтересований в тому, щоб спонукати боржника до своєчасного виконання під страхом несприятливих для боржника наслідків у випадках невиконання чи неналежного виконання зобов'язання [2].

Деякі науковці, наприклад, А. С. Кокін, не розглядають забезпечення морських вимог як окремих і самостійний правовий інститут. Він наслідує цивільно-правовим традиціям і викладає способи забезпечення морських вимог у відповідному розділі, який так і називає — «Забезпечення виконання зобов'язань» [3]. А. В. Сидоренко та І.А. Шалаєва також ототожнюють забезпечення зобов'язань та забезпечення морських вимог, оскільки використовують ці поняття поряд як синоніми [4]. На думку С. Г. Горчакова, арешт судна є речово-правовим способом забезпечення виконання зобов'язань [5].

Арешт судна і забезпечення морських вимог — це різні поняття. Оскільки, арешт судна у будь-якому випадку є одним із заходів забезпечення вимог кредитора. Способами забезпечення морських вимог виступають банківська чи інша гарантія, страхування, депозит, застава чи іпотека судна та ін. Мати одночасно і забезпечення, і заарештоване судно не можна. Якщо забезпечення отримане кредитором, заарештоване судно звільняється від арешту, якщо ні — судно продається, а отримані від продажу кошти розмішуються в депозиті під контролем суду і набувають статусу забезпечення морських вимог кредитора. Абсолютно правими є ті науковці, які підкреслюють, що арешт судна виконує три функції: засіб попереднього захисту, підстави визначення підсудності спору та засіб отримання забезпечення [6]. Серед цих трьох функцій чи цілей арешту судна остання є головною [7]. Арешт судна є процесуальним актом і переслідує мету отримання кредитором належного і достатнього способу забезпечення існуючих морських вимог та майбутніх позовних вимог. Саме такий висновок цілком відповідає міжнародному законодавству та морській практиці з арешту суден.

Майже кожен спір в торговельному мореплаванні не обходиться без попереднього арешту судна з метою отримання забезпечення вимог до судна-правопорушника. Специфіка торговельного мореплавання встановлюють необхідність особливого захисту інтересів потерпілої особи, підвищення рівня гарантій виконання зобов'язань. Системи забезпечення зобов'язань для цього недостатньо. Правила стосовно забезпечення зобов'язань тільки ускладнюють морську справу, а в багатьох випадках їх дотримання в мореплаванні є неможливим. Як, наприклад, укласти договір перевезення за коносаментом чи договір фрахту судна й одночасно укласти акцесорний договір про забезпечення прав сторін, у зв'язку з чим протягом багатьох століть морська практики виробила особливу систему, яка надійно захищає всі інтереси кредиторів — систему забезпечення морських вимог [8].

Необхідність забезпечення виникає з виникненням морської вимоги. Як встановлюють ст.ст. 41 та 44 КТМ України — підставами надання забезпечення є морські вимоги. Морська вимога може виникнути у зв'язку із порушенням договору, у зв'язку із шкодою, заподіяною судном-порушником та з інших підстав (ст. 42 КТМ України). На цей час потерпілій особі, яка стає кредитором за морською вимогою, може бути взагалі невідомо, хто пови-

нен відповідати за шкоду — крім судна нікого немає. Неможливе укладення традиційного письмового договору про забезпечення договірної чи позадоговірної шкоди чи порушених майнових інтересів. Дуже часто невідомо навіть, хто є судновласником, тобто хто є боржником за вимогою. Важко застосовувати господарсько-правові правила відповідальності (вини, винної особи, причинного зв'язку тощо). Але шкоду необхідно компенсувати і компенсувати за рахунок якогось майна.

Таким чином, система забезпечення морських вимог не тотожна системі забезпечення зобов'язань і не є її підсистемою. Система забезпечення морських вимог є самостійною правовою системою з власними характерними особливостями, яка поряд із системою забезпечення зобов'язань гарантує та захищає суб'єктивні господарські права.

На думку, Б. М. Гонгало, який критично ставився до тих науковців, які в якості єдиного критерію при «зарахуванні» забезпечувальних засобів до способів забезпечення зобов'язань використовують функціональний напрямок відповідного засобу, в результаті чого напрямок на забезпечення прав ототожнюється з напрямком на забезпечення зобов'язань [9].

На сьогоднішній день, дуже стрімко набирає обертів розвиток інституту забезпечення морських вимог у господарському судочинстві.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ про арешт на морські судна» до ст. 16 Господарського процесуального кодексу України були внесені зміни та встановлено, що справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно, або порту реєстрації судна.

Таким чином, забезпечення морських вимог отримується в судовому порядку, який являє собою особливий вид судового провадження в Україні

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що забезпечення морських вимог є створення шляхом арешту судна грошового чи майнового фонду за постановою чи за рішенням та під контролем господарського суду, за рахунок якого кредитор та інші особи, що мають морські вимоги до судна, отримують реальну

можливість задовольнити свої порушені в результаті експлуатації морського судна майнові інтереси.

Література

1. Господарське право: Підручник/ за редакцією О.П. Подцерковного. — Х.: Одісей, 2011. — 640 с.
2. Римское частное право: Учебник / Под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского, — М.: Юрист, 1994. — 544 с.
3. (Юридический справочник по торговому мореплаванию / Под ред. А.С. Кокина. — М.: Спарк, 2002. — 480 с.
4. Сидоренко А. В., Шалаева І.А. Документальне оформлення морських подій з українськими суднами.— Одеса: ЛАТСТАР, 1999. — 168 с.
5. Горчаков С. «Морское требование» — ключ к аресту судна // Судоходство. — 2003. — № 5-6. — С. 56-57.
6. Федчук В. Д. Средства предварительной правовой защиты имущественных интересов морских кредиторов в праве Англии // Автореф. дис. канд. юрид. наук. — М., 1990. — 18 с.
7. Богданов В. Проблема ареста судов в законодательстве Украины // Судоходство. — 1997. — № 12. — С. 54-56.
8. Брильов О. А. Арешт суден по забезпеченню морських вимог за законодавством України. — Миколаїв: Атол, 2002. — 242 с.
9. Гонгало Б. М. Учение об обеспечении обязательств. — М.: «Статут», 2002. — 222 с.

Сіюшов Д. Ю.,

*студент 5 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ПРИЧАЛІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОСТІ

13 червня 2013 року набрав чинності Закон України (далі — ЗУ) «Про морські порти України». Відповідно до ч. 2 ст. 23 цього Закону причали можуть бути об'єктами оренди на строк до 49 років.

Згідно ст. 794 Цивільного кодексу України право користування нерухомим майном, яке виникає на підставі договору найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладеного на строк не менше як три роки, підлягає державній реєстрації відповідно до закону.

Ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» встановлює, що речові права на нерухоме майно, серед яких, зокрема, право користування (найму, орен-